

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, від 25 червня 1998 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_015
2. Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля : Закон України № 832-XIV від 6 липня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 34. — Ст. 296.
3. Про затвердження Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля : Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України № 168 від 18 грудня 2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0155-04>
4. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України № 3206-VI від 7 квітня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 40. — Ст. 404.

Чернега А.П.,

доцент кафедри

публічного та приватного права

Факультету права та міжнародних відносин

Київського університету імені Бориса Грінченка,

к.ю.н., доцент

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ
НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ
В УКРАЇНІ

За достатньо короткий період існування інституту безоплатної правової допомоги в Україні 1996–2016 рр. це питання швидко активізувалося у національному юридичному просторі. Прийняття профільного Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (2011 р.) як гаранту доступу до правозахисної сфери та справедливого судочинства потягнуло за собою внесення змін

до понад 100 нормативно-правових та підзаконних актів та прийняття нових законів України, зокрема про суди та судоустрій, адвокатуру, прокуратуру, поліцію тощо. З 2012 р. у складі Міністерства юстиції діють спеціально створені центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Так, поряд з юридичними клініками, громадськими організаціями, благодійними фондами та адвокатськими об'єднаннями, які досить давно практикують безоплатні правові та інші соціальні послуги, діють державні установи — спеціалізовані центри з надання безоплатної правової допомоги. Зміни, що відбулися у сфері безоплатної правової допомоги, вплинули насамперед на реформування інституту адвокатури, розвиток кримінально-процесуального законодавства та судово-правову реформу. Окрім цього, події на сході та півдні України протягом 2014–2016 рр. призвели до масових порушень прав, свобод та законних інтересів громадян, внаслідок чого виникла ситуація вимушеної масової міграції людей з Луганської та Донецької областей, окупованої кримської території. Україна вперше за 25 років незалежності стикнулася з проблемою переселенців, власне, й у правовому полі: до прийняття Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014 р.) ці питання вирішувалися законом про біженців. Переселенці відносяться до соціально незахищених верств населення, а отже, мають право на надання їм безоплатної правової допомоги. Як бачимо, питань для теоретико-наукового вивчення, аналізу та переосмислення вистачає, і багато з них обговорюються та висвітлюються у практичному та науковому світі юриспруденції, проте поза увагою залишається соціально-правова природа інституту безоплатної правової допомоги.

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» (2011 р.) визначає зміст права на безоплатну правову допомогу, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги, принципи державної політики та державні гарантії у сфері здійснення безоплатної правової допомоги, систему та суб'єктів права надання та отримання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги тощо [1, ст. 2009].

Виходячи зі змісту ст. 5 «Принципи державної політики у сфері надання безоплатної правової допомоги» та ст. 8 «Суб'єкти права на безоплатну первинну правову допомогу» Закону України «Про безоплатну правову допомогу», правом безоплатної правової

допомоги можуть скористатися всі без винятку громадяни України, а точніше, всі, хто перебуває під її юрисдикцією. Єдине, про що варто зауважити, така допомога матиме суто консультаційний, роз'яснювальний характер або обмежиться складанням заяв, скарг та іншого роду правових документів, окрім процесуальних — *первинна правова допомога*. Створення рівних можливостей доступу до правосуддя певній категорії осіб — це завдання *вторинної правової допомоги*, зміст якої складають: захист; здійснення представництва інтересів осіб в судах та інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складання документів процесуального характеру.

Відповідно до ст. 14 вищезгаданого Закону правом на безоплатну вторинну правову допомогу можуть скористатися: особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо середньомісячний сукупний дохід їхньої сім'ї нижчий за суму прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, інваліди, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі менше двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб; діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів; особи, до яких застосовано адміністративне затримання та арешт; особи, які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства вважаються затриманими та стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою; особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії, а також особи, засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі; особи, на яких поширюється дія Законів України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», іноземці та особи без громадянства, затримані з метою ідентифікації та забезпечення примусового видворення, з моменту затримання; ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів

війни, гарантії їх соціального захисту», особи, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, особи, які належать до числа жертв нацистських переслідувань; особи, щодо яких суд розглядає справу про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; особи, щодо яких суд розглядає справу про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку; особи, реабілітовані відповідно до законодавства України.

Право на безоплатну вторинну правову допомогу мають громадяни держав, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори про правову допомогу, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також іноземці та особи без громадянства відповідно до міжнародних договорів, учасником яких є Україна, якщо такі договори зобов'язують держав-учасниць надавати певним категоріям осіб безоплатну правову допомогу.

Безоплатна правова допомога у першому випадку здійснюється за *принципом вседоступності* і характеризується рівнем та межами її надання, тобто консультаціями, порадами тощо. Вторинна (професійна) безоплатна правова допомога базується на *соціально-економічних, демографічних та спеціальних критеріях*. Так, відповідно до п. 1 ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», законів України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» (2015 р.) та «Про прожитковий мінімум» (1999 р.) право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги мають особи, середньомісячний сукупний дохід сім'ї яких нижче одного прожиткового мінімуму — 1544 грн на місяць (станом на січень 2017 р.); для інвалідів і непрацездатних — 2494 грн на місяць (станом на січень 2017 р.). Відповідно до законів України, які надають особливий правовий статус окремим категоріям громадян України та іноземцям (дітисироти, діти, позбавленні батьківського піклування або які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів; біженці, іноземці та особи без громадянства; ветерани війни та особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, реабілітовані), — складають *соціально-демографічний критерій*; до *третьої групи* належать дієздатні та правоздатні особи, статус яких залежить від конкретних дій та вчинків, — особи, до яких застосовано заходи

дисциплінарного (для військовослужбовців), адміністративного впливу та кримінального характеру: затримання, арешт, тримання під вартою, засуджені до покарання; особи, щодо яких суд розглядає справу про обмеження чи позбавлення цивільної дієздатності.

Варто підкреслити, що переліки суб'єктів та підстав надання і отримання безоплатної первинної та вторинної правої допомоги є вичерпними. Особливо це стосується такої категорії громадян, як переселенці, іншими словами — внутрішньо переміщених осіб, осіб з окупованих територій сходу України та Автономної Республіки Крим. З метою врегулювання питання переселенців був прийнятий навіть Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014 р.) та ціла низка постанов Кабінету Міністрів України на його виконання. Відповідно до Закону внутрішньо переміщеною особою, тобто переселенцем, є громадянин України, який постійно проживає на її території, і якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2, ст. 1].

Останні зміни до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», в тому числі і до ст. 14 «Суб'єкти права на безоплатну вторинну правову допомогу», були зроблені в травні та грудні 2016 р., а війна на сході України та окупація Криму почалися ще у далекому 2014 р. і продовжуються дотепер. Травневі зміни аж ніяк не торкнулися правового статусу переселенців, і ось, нарешті, 21 грудня 2016 р. законодавець доповнив ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» і визначив право на безоплатну вторинну правову допомогу за внутрішньо переміщеними особами та особами, які не мають такого статусу, але звернулися із заявою про взяття їх на облік як внутрішньо переміщених осіб.

Тільки станом на травень 2015 р. на обліку в управліннях соціального захисту в усіх регіонах України зафіксовано 1 мільйон 240 тис. вимушених переселенців. З них 920 тис. родин та 157 тис. дітей. Понад 300 тис. сімей отримували державну допомогу на проживання й оренду житла, запроваджену з жовтня 2014 р., 286 тис. людей зареєстровані як працездатні і такі, що шукають роботу [3]. Утім, ці показники зростають щодня та щомісяця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. із змінами і доповненнями від 18.06.2016 р. // Офіційний вісник України. — 2011. — № 51. — Ст. 2009.
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України № 1706-VII від 20.10.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 1. — Ст. 1.
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 1 Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» (щодо оздоровлення дітей вимушених переселенців та дітей із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах)» № 2788 від 06.05.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://search.ligazakonua.l_docs.nsf/link1/GH25G1AA.html

Потехін О.В.,

*головний науковий співробітник
відділу теорії і методології всесвітньої історії
Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України»,
д.і.н.*

РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ ПРОТИ УКРАЇНИ
ЯК ЗАГРОЗА «ЯДЕРНОМУ ТАБУ»

Сучасна агресивна політика Росії, яка з часу вторгнення в Україну 20 лютого 2014 р. вдається до масштабних провокацій, загрожуючи реінкарнувати холодну війну з метою примусити Захід піти на Ялту-2, тобто визнати за Московією «право» обмежувати суверенітет незалежних держав на пострадянському просторі та всупереч міжнародному праву та власним зобов'язанням, зафіксованим багатосторонніми та двосторонніми договорами, перекроювати кордони на ньому, підірвала засади європейської та світової безпеки. Ядерний шантаж, до якого час від часу вдається Росія, актуалізував для НАТО проблему її стримування.